

БАСПАСӨЗГЕ
ЖАЗЫЛУ

2022

ASTANANA

AQSHAMY

БАСПА
АСТАНА

ELORDA.INFO

Роза Мұқанова: Дарыны кемдердің дабырасы көп болады

Әдебиет сүйер қауымға Роза Мұқанова «Жарық дүние», «Дүние кезек», «Күдірет кие», тағы басқа да әңгіме, хикаяттарымен етене таныс. Әсіресе, жазушының «Мәңгілік бала бейне», «Қыз жылаған» шығармалары дәуір шындығын паш етумен құнды. Әрі кезінде көпшіліктен өз бағасын алып үлгерген туындылар. Пьесалары сахна төрінен орын алса, киноға өзек болған шығармалары да бар жазушы-драматургке 2020 жылы «Сарра» драматургиялық шығармалар жинағы үшін Қазақстан Республикасының Абай атындағы Мемлекеттік сыйлығы берілді.

– Роза Қажығалымқызы, сіз танымал жазушысыз, классик жазушының жарысыз. Қоғамның тынысына, заманның үніне құлағыңыз түрулі жүретіні белгілі. Бүгінгі күні сізді не толғандырып жүр?

– Адам ретінде елде әрқашан тұрақтылық, бейбітшілік болғанын қалаймын. Мемлекетіміз қарыштап дамыса, өркендесе екен деймін. Ана ретінде ұрпағымыз бақытты өмір кешсе екен деп тілеймін. Ал жазушы ретінде шығармаларымның өміршеңдігін қалаймын.

Шығармашылықтағы жетістік адамды қуантып ғана қоймайды, жетілдіреді. Жетілу деген де – еңбек!!! Әйгілі шығармаларына жазушының бүкіл ғұмыры кетеді. Жазушы еңбегі – ең ауыр еңбек, себебі оған ешкім көмекке келе алмайды. Қолға алған ісін бастап, жанкештілікпен өзі ғана аяқтап шығады. Осы жолда ізденіс те, тоқырау да, үзіліс те, торығу да, кедейшілік те, тіпті аштық та бәрі өзінің басынан өтеді. Сондықтан көп жағдайда шығармашылық әркімге бақыт әкеле бермейді деп ойлаймын.

– Бүгінгі әдебиеттің ахуалы, ақын-жазушылар туралы не айтуға болады?

– Ахуалы бәлендей жақсы деп айта алмаймын. Бірақ әдебиет жоқ деп айту да үлкен әбестік болар еді. Қуанатыным, әдебиетке келген, орнын тауып үлгерген талантты жастар бар. Поэзияда, прозада, драматургияда бой көрсетіп үлгерген саусақпен санарлық ойлы жастарды байқаймын. Меніңше, әдебиетті осылар жетілдіреді, осылар жасап, түрлендіреді. Олардың көп болуы да шарт емес. Негізі, таланттар көп болмайды.

Әлеуметтік желідегі бір жазбасында жазушы Жүсіпбек Қорғасбек «...Шын мәнінде ақын-жазушылар арасында рушылдық ешқашан болған емес. ...Жазушылар ру-ру болып қырқысады дегеннің бәрі – миф» депті. Жасыратын несі бар, жазушылардың арасында рушылдық бар! Оны бүркемелеп жапқаннан, сипақтатқаннан гөрі бұл дертті көзіне бадырайта айтып, рушылдықтан арылуын айыптап, дер кезінде талап еткен жөн. Сонда бәлкім, олардың қатары азаяр. Негізінен, өзіне сенімсіз, талантсыз жазушылар рушылдыққа үйір келеді. Сойылын соғатындарды маңайына жинайды. Немесе бір рудың көсемі болуға тырысады.

Негізінен, өзіне сенімсіз, талантсыз жазушылар рушылдыққа үйір келеді. Сойылын соғатындарды маңайына жинайды. Немесе бір рудың көсемі болуға тырысады

Қалың жұртқа белгілі менің «Фариза», «Бопай ханым» спектакльдерім сахнаға шыққанда Маржан Ершу деген ақын «Біздің адайларды Мұқанова неге жазады? Адайларды адайлар ғана жазу керек! Ол – біздің өзіміздің тақырып. Мұқанова бұл тақырыптарды жаза алмады, өте нашар жазды. Ұялғаннан мен өзім Бопайды жазуыма тура келді. Ол өзінің өңірін, Семей жақты жазсын!» деп көсіліпті. Шынын айтқанда, осыған бір адам «мәу» демеді. «Мұның ұят!» демеді. Ол аздай-ақ, «Мұқанова біздің өңірден Атырау облысының әкімі Ноғаевтан миллиондап қаражат сұрады!» деп жазды. (Сотқа беруге болатын – жала).

Мен Нұрлан Ноғаевты тіпті жүзбе-жүз көрген адамым емес, ақша сұрамақ тұрмақ. Мен өзімнің туған өлкем Өскемен, Семейдің әкімдерінен ешнәрсе сұраған жан емеспін. Мен әдебиетке келгенде ершулар әдебиеттің маңайында да жоқ болатын. Бірақ рушылдықты қоздыру осындай әлсіз, мінезсіз, әдебиетте жазғанынан айқайы көп, өзін-өзі күпіндіріп, содан ләззәт алатындар да болады. Рушылдықты ту етіп көтерсем, соңымнан халық ереді деп ойлайды. Өкінішке қарай, расында оларды қолдайтын «ұрда-соқ!» апалары мен ағалары да табылып жатады. Сондықтан мұндай «әдіс», «тәсілді» қолданатындар жетерлік.

Фариза ақынды – адай, Бопай ханымды адай дегенде не ұтамыз? Мақсат не? Бұл жалпы ұлт әдебиетінен де, әлем әдебиетінен бейхабарлық емес пе?! Рушылдықты дерті бар мәстектер қашанда қоздатып келді. Атақ алу үшін, қызметке қол жеткізу үшін. Рулық, тайпалық сана – қазақтың соғыс құралының бір түрі. Сенбесеңіз, Жазушылар одағының съезі болатын әр кезеңді еске алыңыз. Сол себепті Жазушылар съезіне 2004 жылдан бері бармадым. Әділін, ақиқатын айтқан жөн. «Ауруын жасырған өледі» деген бар.

– Өткен жылдан бастап «Қазақстанның халық жазушысы» атағын қайта бере бастады. Осы құрмет лайықтыларға көрсетіліп жүр ме?

– Меніңше, бұл атақты жылда қоздатып бере берудің қажеті жоқ. Мемлекеттік сыйлыққа байланысты да осыны айтқым келеді. Жалпы бірде-бір шығармасы қоғамда танылып үлгермеген жазушы өзін Мемлекеттік сыйлыққа ұсынбауы керек деген ойдамын. Сосын екі жылда бір емес, бес жылда бір рет берілсе, соған орай сыйақысы да қомақты болғаны дұрыс болар еді.

– Бүгінгі қазақ драматургиясы мен киносы туралы не айтуға болады?

– Бір шындықтың басын ашып айтайын, кинорежиссер де, театр режиссері де қазақтың фольклорын да, эпостық дастандарын да, төл шығармаларын да оқымайды. Не бар, не жоқ екенінен бейхабар. Олар сол баяғы әлемдік сахнада әбден жауыр болған классикалық шығармаларды көшіре-көшіре, аударып-төңкеріп, одан әрі адаптация жасаған болып, өздері соны «дұрыстап, жазған болып» Сервантестің, Шекспирдің, Чеховтың, М.Әуезовтің шығармаларын қайта жазған болып, малтасын езіп жүрген жайы бар. Әсіресе, Қалибек Қуанышбаев театрының кейінгі спектакльдері қатты сынға ұшырап жүргені байқалады. Сыннан еш өзгеріс жоқ.

Халықаралық фестивальден көрген спектакльдерін қазақ сахнасына бұрмалап, көшіре салады. «Аңқау елге арамза молда» деген осы шығар? Қазіргі заманда театрдың көркемдік жетекшісінің актер болуы міндетті емес. Актер жеке басының танымал болуына ғана қызмет жасайды.

Бір шындықтың басын ашып айтайын, кинорежиссер де, театр режиссері де қазақтың фольклорын да, эпостық дастандарын да, төл шығармаларын да оқымайды. Не бар, не жоқ екенінен бейхабар

Спектакль мен кино түсірілімдерінен қолы тимейді. Театрды танымал ету керек. Драматургтер мен режиссерлермен ымыраға келіп, адалынан жұмыс істеу, шетелдік режиссерлермен жүйелі, шығармашылық байланыс орнату, халықаралық театр фестивальдерін ұйымдастыру. Қандай мол мүмкіндіктерден құралақан қалып отырмыз.

– Қазақ тілінің қазіргі жай-күйі туралы ойыңыз қандай?

– Мемлекеттік тілдің жай-күйін сөз қылғанда ауызды қу шөппен сүрте беруге де болмайтын шығар. Бұл бағытта қоғамда аз да болса ілгерілеу бар. Қазір мемлекеттік қызметкерлер қазақ тілінде еркін сөйлей бастады.

Талап сол – қазақ пен қазақ қазақша сөйлессін! Әрине, әттеген-айлар әлі де жетерлік. Мемлекеттік телеэфирлерде тілді шұбарлап сөйлеу үрдісі белең

алып барады. Міне, көп болып осы келеңсіздікті тоқтату керек. Бұл тұрғыда күзиретті органдар тарапынан қатаң талап болуы керек деп ойлаймын. Миллиондаған көрермені бар теледидардың қоғамға ықпалы күшті екенін естен шығармауымыз керек.

– Әдебиеттің аға буыны өкілдерінің шығармалары туралы не айтасыз? Бүгінгі заман ағымына, қоғам тіршілігіне көңіліңіз тола ма?

– Қазақ әдебиеті әлемдік классикалық әдебиеттің деңгейіне әлдеқашан көтерілген. Біздің қазіргі әдебиеттің беделін өткен ғасырдағы 60-жылдар әдебиеті әлі ұстап тұр. Алдыңғы буын классиктердің шығармасы бүгінгі әдебиеттің жыртығын жамап-жасқап келеді.

Біз өзгеріске ұшырап бара жатырмыз. Бұл өзгеріс тек бізге ғана қатысты емес, адамзаттың даму үрдісінің бәрімізге әсері бар. Оның жақсы жағы да, келеңсіз тұстары да көп. Қоғамда еңбекқор адамдар аз емес, жатып ішер жалқаулар да бар. Қатыгездік, қайырымсыздық үстемдік алып барады. Бұл, әрине, терең ойланатын дүние.

– Әйел бақыты, ұрпақ тәрбиесі туралы не айтасыз?

– Бақыт туралы айта алмаймын. Бұдан жастау кезімдегі сұхбаттарымда да адам өзінің бақытты, бақытсыз екенін біле-түсіне бермейді дегенім бар. Өмір сын сағаттардан тұрады, соның барлығына шыдамдылық, тереңдік керек. Негізі о баста адам бақыттан жаратылған болар, өйткені оған ерекше сана берген ғой. Сана – бақытты да, бақытсыз да ете алады.

Әйелдің негізгі үш міндеті бар деп ойлаймын. Сүйікті болу, отбасына қызмет ету, ұрпақ тәрбиелеу! Міне, осылар орындалса, әйел өзін толық бақытты сезіне алатын шығар?!

– Жазушыларға қазір кеңес заманындағыдай қаламақы төленбейді. Егер шығармашылық өз дәрежесінде бағаланса, Қазақстанның Еңбек Ері мен екі Мемлекеттік сыйлықтың иегері бар сіздің отбасыңыз ең бай адамдар болар ма еді?

– Мен ең бай адам болуды армандаған емеспін. Қоғамдағы олигархтардың зәулім тас үйлеріне де қызыққан емеспін. Шығармашылық жұмыспен еркін айналысуды ғана армандадым. Біз табиғат аясында өмір сүруді армандадық. Орман-тоғайы, өзен-суы бар жерде қарапайым ғана үйіміз болса, у-шудан жырақ, жазып ғана өмір сүрсек дейтінбіз. Оған қол жеткізе алмадық. Бізге күндіз мекемеде қызмет істеу бұйырды да шығармашылықты негізінен түнде жазу пешенемізге жазылды. Қаламақы болмағандықтан, екеуміз де қызмет істедік. Табиғатты өте жақсы көремін. Жаз келсе қаланың сыртына шығып, орман-тоғайды аралап кетеміз. Ең үлкен бақыт – табиғаттың сырын ұғып, онымен мұңсыз өмір сүру!

– Әкім Тарази, Дулат Исабеков және өзіңіздей драматургтердің шығармаларын кино тіліне айналдыру керек сияқты. Әйтпесе, «Таптым-ау, сені» дегендей дүбәра фильмдер экранды жаулап бара жатқандай ма?

– Бұл мәселе маған дейін де көп айтылған. Киноның майын ішкен Әкім Тарази да кезінде үлкен мәселе көтерген. Бірақ сол кезде де өзгерген заң да, өзгерткен министр де болмады. Осы екі сала әдебиет пен кино – сауатты

заңға зәру. Оған дейін әркімнің пысықайлардың пайдасы артып, қазынаның қаражаты шашыла береді.

Ақыры сауал қойған екенсіз айта кетейін. Жақында Мәдениет министрлігі киноға бюджеттен бөлген қаражат көздерін ашық деректермен жария етті. Сонда Әкім Таразидің «Тырна, тырна, тырналар...» шығармалары негізінде көркемфильм түсірген. Фильмнің бюджеті 422 000 000 (төрт жүз жиырма екі миллион). Соның авторға қойған қаламақысы 1% пайызға да жетпейді. Әкім Таразига сол кезде «Мемлекет бұл фильмге ақша бөлген жоқ, ақшаны өзіміз құрап-сұрап, тауып отырмыз» деді Қанат Төребай.

Енді «бақсақ – бақа екен!» дегендей осынша қаражаттан авторға қаламақының 1%-ы да төленбеуі автор құқының заңсыз тапталуы емес пе? Енді бұған не айтуға болады?!

Қазіргі жаңа үкімет, жаңа министр бұл мәселені аяғына жеткізіп, авторлардың қаламақысын қайта қарайды деген үмітіміз зор. Әрине, ол үміт ақталса игі...

– Бізде жақсы режиссер, дарынды актерлер баршылық, алайда драматургияда тоқырау бар ма деп қаламыз?

– Бізде тоқыраудан гөрі режиссерлер мен драматургтер аз. Бірақ осы мәселеде айта кететін бір жайт «Аманат» партиясы, «Ауыл» партиясы жылда әдеби конкурс ұйымдастырады. Олар тағайындаған «Айбоз» әдеби сыйлығы да бар. Шындығына келсек, жас драматургтерге мүмкіндік көп. Жалпы алғанда, Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қазақ әдебиетіне үлкен қолдау көрсетіп отыр. Мәдениет және ақпарат министрлігі, көптеген қоғамдық ұйымдар түрлі конкурстар ұйымдастырып, әдебиетке қолдау көрсетіп, қаражат бөліп отыр. Бірақ оның да әділ жүйесі болу керек. Конкурста бәйге алған шығармалар неге театрға, киноға жарамсыз? Ойлану керек... Қаптаған конкурстан гөрі әдебиетті дамытудың басқа жолын қарастыру керек шығар? Осы бағытта бірлесіп ойласатын дүниелер баршылық-ау.